

Waarneming in vaktherapie

Een verkennend onderzoek naar het gebruik van de begrippen gewaarwording en waarneming in vaktherapeutische publicaties

Vaktherapeutische processen beginnen met waarnemingen door de cliënt: van de ruimte, de aankleding van de ruimte, de therapeut, het materiaal, de instrumenten, zijn/haar eigen gedachten en gevoelens et cetera. In dit artikel wordt de transdiagnostische factor waarneming besproken. Centraal staat de vraag: Hoe schrijven vaktherapeuten over waarneming?

Kees van den Bos

Inleiding

In dit artikel staat de transdiagnostische factor 'waarnemen' centraal. Het is een van de zeven transdiagnostische factoren, beschreven in de nieuwe kwaliteitsstandaard Generieke module Vaktherapie (GMVt), die belangrijk zijn voor het uitvoeren van vaktherapeutische behandelingen (Akwa GGZ, 2017). In dit artikel ga ik eerst in op de twee verschillende processen die hierbij een rol spelen: de gewaarwording van prikkels en de ordening van deze gewaarwordingen tot een betekenisvol geheel. Deze ordening wordt waarneming genoemd. Aan de hand van de twee termen 'gewaarwording' en 'waarneming' zal ik een onderzoek doen naar wijze waarop vaktherapeuten over de rol van waarnemen in vaktherapie schrijven. Hiertoe zal ik een aantal publicaties van vaktherapeuten analyseren waarin zij beschrijven hoe waarnemen een rol speelt in hun behandelaanpak.

De werkgroep die de opdracht kreeg om een GMVt te beschrijven, heeft om een aantal redenen gekozen het relatief nieuwe concept van transdiagnostische factoren (TDF) als uitgangspunt te nemen om het vaktherapeutisch han-

delen te beschrijven. In verschillende overleggen met onder meer Bas van Heycop ten Ham en collega-vaktherapeuten kwam 'waarneming' naar voren als een van de TDF's die voor vaktherapie van belang zijn. In de GMVt wordt de

'waarneming': de wijze waarop prikkels tot een betekenisvol geheel worden bewerkt

transdiagnostische factor 'waarneming' beschreven, zonder dat er een onderzoek heeft plaatsgevonden naar de wijze waarop vaktherapeuten hierover in hun publicaties schrijven. Met dit artikel wordt deze omissie rechtgezet.

Van gewaarworden naar waarneming

In de tekst van de Generieke module Vaktherapie is een eerste aanzet gegeven om inhoud te geven aan de transdiagnostische factor waarneming. In dit artikel richt ik me specifiek op het onderscheid tussen gewaarwording en waarneming. Nadat ik daarvoor een kader heb geschetst, vergelijk ik de wijze waarop vaktherapeuten deze twee begrippen in hun publicaties hanteren met de omschrijving die in de Generieke module Vaktherapie is gegeven.

Definitie waarneming in de Generieke module Vaktherapie

Onder de transdiagnostische factor 'waarneming' wordt verstaan: de wijze waarop prikkels tot een betekenisvol

In dit artikel:

- waarnemen als transdiagnostische factor;
- wat vaktherapeuten verstaan onder waarnemen;
- de Generieke module Vaktherapie en publicaties over vaktherapie vergeleken.

geheel worden bewerkt. De Belgische professor in de cognitieve psychologie Brysbaert (2014) behandelt in zijn boek *Psychologie* zeer uitgebreid het onderwerp waarneming. Zijn omschrijving wordt ook in de GMVt gehanteerd. Hij beschrijft waarneming en de gewaarwording die daar aan voorafgaat als volgt:

Gewaarwording: "de opname van stimulatie uit de omgeving door middel van de zintuigen en de vertaling van deze stimulatie in zenuwimpulsen die door de hersenen verwerkt kunnen worden in beelden, klanken, geuren, smaken enzovoort" (Brysbaert, 2014, p. 213 e.v.).

Waarneming wordt gedefinieerd als: "... het interpreteren en begrijpen van de gewaarwording."

Dit proces kan zowel op expliciete als impliciete wijze verlopen (Hannula, Simons & Cohen, 2005).

Prikkels kunnen van buiten het lichaam komen (exteroceptie) middels de vijf zintuigen, van binnen uit het lichaam komen (interoceptie) middels verschillende receptoren of van mentaal-emotionele aard zijn.

Onder zintuigen worden volgens Brysbaert (2014), behalve de algemeen bekende termen gezichtsvermogen, gehoor, reuk, smaak en tastzin, ook verstaan: pijngewaarwording, temperatuurgewaarwording, evenwichtsgevoel (het vestibulair zintuig), kinesthesie (positie en beweging van gewrichten en spieren en tot slot de interoceptie (interne sensaties als honger, hartslag en blaas).

Dance: Getting in touch with the body.

Brysbaerts omschrijving van gewaarwording en waarneming leidt tot de volgende onderzoeksvraag: *Hoe hanteren vaktherapeuten de begrippen gewaarwording en waarneming in hun publicaties in vergelijking met de omschrijving gegeven in de Generieke module Vaktherapie?*

Methode

Bronnenselectie

Er zijn verschillende schriftelijke bronnen voorhanden om na te gaan wat vaktherapeuten verstaan onder waarneming. Voorbeelden hiervan zijn het beroepscompetentieprofiel, boeken over vaktherapie of boeken waarin hoofd-

Verschillende bronnen zijn voorhanden om na te gaan wat vaktherapeuten verstaan onder waarneming

stukken over vaktherapie zijn opgenomen, artikelen uit het Tijdschrift voor vaktherapie en andere (internationale) tijdschriften.

Voor dit verkennend onderzoek maak ik gebruik van twee bronnen: het beroepscompetentieprofiel GZ vaktherapeut en artikelen uit het Tijdschrift voor vaktherapie voor zover te verkrijgen via de site databankvaktherapie.nl.

Tabel 1: De resultaten van het aantal treffers per discipline.

TVVT 2006-2019	Beeldende therapie	Dans-therapie	Drama-therapie	Muziek-therapie	Psycho-motorische therapie	Psycho-motorische kindertherapie	Spel-therapie
Aantal artikelen	41	6	22	32	47	3	1
"Gevaar-word"	7 artikelen (17 %)	2 artikelen (33%)	2 artikelen (9 %)	5 artikelen (15,6%)	11 artikelen (23,4%)	0	0
Totaal "Gevaar-word"	16 keer	2 keer	2 keer	10 keer	54 keer	0	0
"Waarnem"	17 artikelen	4 artikelen	5 artikelen	10 artikelen	22 artikelen	0	0
Totaal "Waarnem"	105 keer	20 keer	16 keer	21 keer	108 keer	0	0

Selectie artikelen Tijdschrift voor vaktherapie

Voor dit onderzoek wordt gebruikgemaakt van een selectie van alle artikelen die sinds 2006 in het Tijdschrift voor vaktherapie zijn verschenen en gepubliceerd zijn op www.databankvaktherapie.nl vóór 30 juli 2019. In totaal leverde dit 176 artikelen op. Deze artikelen zijn vervolgens ingedeeld naar vaktherapeutische discipline en een categorie 'vaktherapie breed' (26). Twee artikelen zijn het resultaat van een samenwerking tussen therapeuten van verschillende vaktherapeutische disciplines, zoals beeldende en psychomotorische therapie. Dat betekent dat hetzelfde artikel in meerdere categorieën voorkomt. In de resultaatentabel is ieder artikel, dat is geschreven vanuit één of

Waarnemen valt uiteen in de processen: verwerking, bewustwording en door zintuigen ervaren prikkels

meerdere vaktherapeutische disciplines, opgenomen. De categorie 'vaktherapie breed' is in het selectieproces verder niet meegenomen.

Daarna is per vaktherapeutische discipline in ieder artikel gezocht op de zoektermen: 'waarnem' (resultaten: **waarneming** en **waarnemen**) en 'gevaarword' (resultaten: **gevaarwording** en **gevaarworden**). Hierbij is alleen gekeken in hoeverre de gezochte zoekterm voorkwam en er is geen onderzoek gedaan hoe vaak beide zoektermen in hetzelfde artikel voorkwamen. De resultaten hiervan zijn samengevat in Tabel 1.

Voor de verdere analyse zijn ten slotte per vaktherapeutische discipline twee artikelen geselecteerd: een artikel met betrekking tot waarnemen en een artikel met betrekking tot gewaarworden. De selectiecriteria waren:

- het aantal keren dat gezochte term in het artikel bij de betreffende vaktherapeutische discipline voorkwam. Er

is gekozen voor het artikel waarin de gezochte term het grootste aantal keren in voorkwam;

- het artikel is geschreven vanuit één vaktherapeutische discipline.

Resultaten

Analyse van Beroepscompetentieprofiel GZ vaktherapeut

In de tekst van het beroepscompetentieprofiel lezen we het volgende over waarnemen: "Waarnemen, bewegen en vormgeven zijn bij elkaar vermogens die aan de basis staan van het menselijk bestaan en de menselijke ontwikkeling. In vaktherapieën krijgen zij een therapeutische betekenis" (GGZ Nederland 2012, p. 63). Waarnemen wordt op diezelfde pagina gedefinieerd¹ als "verwerking en bewustwording van, door zintuigen ervaren prikkels, in relatie tot het ervaren van zichzelf. Berust op het vermogen tot receptiviteit. Onderdeel van sensomotorische processen die een basale rol spelen in het ontstaan van bewegingspatronen en doelgerichte vormgeving in beeldende, dans-, drama-, muziek- of psychomotorische activiteiten" (p. 63).

In deze definitie:

- wordt een onderscheid gemaakt tussen verwerkings- en bewustwordingsprocessen en de door de zintuigen ervaren prikkels;
- wordt een onderscheid gemaakt tussen het resultaat van deze verwerkings- en bewustwordingsprocessen en het ervaren van zichzelf;
- wordt gesteld dat waarnemen berust op het vermogen tot receptiviteit;
- wordt gesteld dat waarnemen aanzet geeft tot handelen in de vorm van beweging en doelgerichte vormgeving binnen activiteiten die horen bij de betreffende vaktherapeutische discipline.

Voor dit onderzoek is met name het eerste deel van de omschrijving relevant: 'verwerking en bewustwording van

door zintuigen ervaren prikkels, in relatie tot het ervaren van zichzelf’.

Deze omschrijving sluit in zoverre aan op de definitie van de GMVt dat ook hier waarnemen uiteenvalt in drie verschillende processen: verwerking, bewustwording en door zintuigen ervaren prikkels.

In de definitie van waarnemen in het beroepscompetentieprofiel ontbreekt een nadere omschrijving van het begrip ‘zintuigen’. Dit kan zowel verwijzen naar de zintuigen die gericht zijn op de wereld om ons heen als zintuigen die gericht zijn op het functioneren en de toestand van het lichaam.

De vraag is nu of met het tweede deel van de in beroepscompetentieprofiel gegeven definitie ‘in relatie tot het ervaren van zichzelf’, de informatiestroom bedoeld wordt die wordt ontvangen door de zintuigen die gericht zijn op het functioneren van het lichaam. Of wordt hiermee bedoeld de innerlijke processen zoals gedachten en de meer affectieve gewaarwordingen van affecten, emoties en gevoelens?

Analyse artikelen Tijdschrift voor vaktherapie.

1. Artikelen Beeldende therapie

Gewaarwording. In hun artikel ‘Meten is méér dan weten. Proces- en resultaatmeting bij beeldende therapie: de casus persoonlijkheidsstoornissen’ doen Haeyen, Van Hooren en Hutschemaekers (2015) verslag van het onderzoek naar de Beeldende Therapie Vragenlijst voor cliënten met persoonlijkheidsproblematiek, cluster B/C. De term ‘gewaarword’ komt daar drie keer in voor. Eén van de schalen van deze vragenlijst gaat expliciet over gewaarwording. De kern van de schaal gewaarwording is: “Ik ben me gewaar van de zintuiglijke, fysieke en emotionele ervaring” (Haeyen, van Hooren & Hutschemaekers 2015, p. 18). Dit sluit aan bij de in de GMVt gegeven omschrijving van gewaarwording, inclusief de driedeling: zintuiglijk, fysiek en emotioneel.

Waarneming. In het artikel van Fikke, Penzes en Van Hooren (2017) over het expressive therapies continuüm wordt aandacht besteed aan het onderwerp waarnemen, de gezocht term ‘waarnem’ komt tien keer voor in het artikel.² Het artikel beschrijft de manier waarop cliënten omgaan met beeldend materiaal en heeft als uitgangspunt dat bij het beeldend werken verschillende informatieverwerkingsprocessen betrokken zijn. Dit gaat van eenvoudig tot heel complex. Er wordt een onderscheid gemaakt in vier niveaus: kinesthetisch-sensorisch, perceptueel-affectief, cognitief-symbolisch en creatief. De auteurs betogen: “Informatie komt binnen door waarneming van interne en externe sensaties” (p. 3-4). De interne sensaties behoren bij de kinesthetische component die wordt gekenmerkt door beweging van het lichaam. De externe sensaties vallen onder de sensorische component en betreffen de zintui-

gelijke waarneming. Interessant is dat hier is gekozen voor het begrip waarneming gekoppeld aan sensaties. Verderop in het artikel, wanneer dieper ingegaan wordt op de sensorische component wordt gesproken over de “zintuiglijke prikkel” (p. 5). In het licht van de definitie zoals gegeven door Brysbaert, zou je op dit niveau van het expressive

Het begrip ‘waarnemen’ lijkt bij deze auteurs meerdere betekenissen te hebben

therapies continuüm eerder denken aan ‘gewaarwording’. In de definiëring van het volgende niveau, de perceptuele informatieverwerkingsprocessen, wordt waarnemen genoemd als een van de cognitieve processen die een rol spelen: “waarnemen, selecteren, herkennen/begrijpen en interpreteren van informatie vanuit de buitenwereld”(p. 5). Hieruit maak ik op dat op het eerste niveau van het expressive therapies continuüm cognitieve processen nog geen rol spelen. Het begrip ‘waarnemen’ lijkt bij deze auteurs meerdere betekenissen te hebben.

2. Artikelen Danstherapie

Gewaarwording: Gemma Koolen-van den Homberg (2017) doet verslag van een onderzoek naar de betekenis van dans- en bewegingstherapie in de behandeling van somatisch onverklaarbare lichamelijke klachten (SOLK). In haar artikel gebruikt zij eenmaal de term gewaarwording: “Bewustwording van andere lichaamsaspecten en de totaliteit van het lichaam is een belangrijke gewaarwording voor de cliënt zodat hij beter in staat is lichaamssignalen op te vangen en er mee om te gaan” (p. 8). Ik meen uit de context op te kunnen maken dat het vooral gaat over lichamelijke gewaarwordingen. Koolen-van den Homberg stelt dat door te werken met ontspanningsoefeningen en geleide meditatie gericht op lichaamsprocessen zoals de bloedcirculatie en het ademhalingsproces, cliënten hun lichaam beter waarnemen (p. 8). Wordt hier het woord waarnemen gebruikt in de zin van gewaarworden? Het belang van de lichamelijke gewaarwordingen blijkt mijns inziens verder ook uit het gebruik van de volgende in het artikel gebruikte begrippen: lichaamsbesef, lichaamsbewustzijn, lichaamssignalen, lichaamservaringen, lichaamsbeeld. Definities van de verschillende gebruikte begrippen ontbreken.

Waarneming: Samaritter en Van Hooren (2017) beschrijven een onderzoek naar de uitkomsten van danstherapie vanuit patiënt-perspectief. De veranderingen die de patiënten beschreven werden ingedeeld in zeven overkoepelende thematische clusters. De term ‘waarnem’ komt negen keer voor in het artikel waarvan twee keer als zelfwaarneming. Met name in het thematische cluster ‘Zichzelf ervaren in beweging/lijfelijkheid (embodiment)’ (p. 20) speelt de waar-

neming een belangrijke rol: "Er werd melding gemaakt van *getting in touch with the body*, in contact komen met het lichaam, hetgeen leek te verwijzen naar het bewust waarnemen van het lichaam in tegenstelling tot het niet bewust opmerken van het lichaam buiten de danstherapeutische situatie" (p. 20). Volgens de auteurs wijzen uitspraken van patiënten naar een "verhoogde waarneming van signalen vanuit het (bewegende) lichaam" (p.20). Mijn inziens veronderstelt het gebruik van het woord 'signalen' betekenisverlening. Samaritter en Van Hooren gebruiken de term 'basale waarnemingen' voor "het waarnemen van het lichaam zelf en tijdens het bewegen" (p. 20). Wordt hier in termen van de in de GMVt gebruikte terminologie verwezen naar gewaarworden of naar waarnemen?

3. Artikelen Dramatherapie

Gewaarwording Alleen in de artikelen van Doomen (2011, 2014) komt de term gewaarwording voor. In beide artikelen een keer en in exact dezelfde zin. In haar artikel over het bewerken van schaamte met psychodramatechnieken (Doomen, 2014) stelt ze: "Cliënten met angststoornissen neigen ertoe gevoelens, gedachten en gewaarwordingen die met angst samengaan te vermijden" (p. 13). In het vervolg van het artikel worden gevoelens en gedachten en ook handelingen nader beschreven. De term gewaarwording wordt niet verder geëxpliciteerd.

Waarneming In het artikel van Marc Willemsen (2014) over de toepassing van de dramatherapeutische techniek *Developmental Transformations* bij getraumatiseerde kinderen, komt de term 'waarnem' vijf keer voor. In eerste instantie wordt het begrip gekoppeld aan 'ervaren': het "waarnemen of ervaren van die prikkels [die in bepaalde omstandigheden tot narigheid leiden]". Betekent 'ervaren' in deze context 'gewaarworden'? Verderop in het artikel wordt het begrip waarnemen gekoppeld aan 'opmerken'. Willemsen gebruikt dan de term *noticing*: "*noticing* (het waarnemen van nieuw gedrag in de ander)" (p. 12). Hier verwijst waarnemen naar het gebruik van de algemeen bekende zintuigen zoals het gezichtsvermogen. *Noticing* is de eerste stap in een proces dat vervolgens bestaat uit "*feeling* (daar een gevoel bij hebben) animating (associërend daar beelden, ideeën en vormen bij krijgen) en *expressing*" (p. 12). Verwijst in deze context noticing nu naar gewaarworden of naar waarnemen? Te meer daar in de vervolgstappen gevoel en betekenis verlening door associaties plaatsvindt.

4. Artikelen Muziektherapie

Gewaarwording In haar artikel 'Muziektherapie als agresieregulatie' beschrijft Agnes van der Tuuk (2014) de inzet van mindfulness technieken "om bij de gedachten en gevoelens te blijven zonder deze direct in gedrag om te zetten, te willen veranderen of te onderdrukken, en hier een meer accepterende houding tegenover te ontwikke-

len" (Van der Tuuk, 2014, p. 41). De term 'gewaarword' valt vier keer in haar artikel en steeds in de combinatie met lichamelijk: "Het richten van de aandacht op de eigen emoties, gedachten en lichamelijke gewaarwordingen, zoals hierboven beschreven als onderdeel binnen de agressieregulatietherapie, is ook één van de kernaspecten van mindfulness." Uit de context kunnen we mijns inziens opmaken dat gewaarworden hier betekent: het bewustzijn van lichamelijke prikkels.

Waarneming Sarrazin beschrijft in 2010 een muziektherapeutische aanpak voor (v)echtparen in een multidisciplinaire setting gericht op de aanpak van huiselijk geweld.

Er lijkt in dit artikel sprake te zijn van een gelaagdheid in het waarnemingsproces

In het artikel is er vier keer sprake van 'waarnem', waarbij deze term drie keer genoemd wordt in combinatie met het woord zelf: zelfwaarneming. Er lijkt in dit artikel sprake te zijn van een gelaagdheid in het waarnemingsproces. De zelfwaarneming heeft namelijk betrekking op fysieke en emotionele gewaarwordingen (Sarrazin, 2010, p.16). De waarneming betreft spanning: "Belangrijk voor deze doelgroep is dat zij hun spanning leren waarnemen en reguleren" (p. 17). Mijn veronderstelling hierbij is dat de fysieke en emotionele gewaarwording middels betekenisverlening uitmondt in de waarneming van spanning.

5. Artikelen Psychomotorische therapie

Gewaarwording Marieke van Egmond, Wendy Mosselman en Inge Sniijders-Otten (2017) beschrijven een psychomotorische groepsinterventie bij grenzen- en assertiviteitsproblematiek voor volwassen cliënten. De term 'gewaarword' komt hierin vier keer voor. Volgens de auteurs speelt bij deze problematiek "het onvoldoende bewustzijn van lichamelijke gewaarwordingen (...) een belangrijke rol" (p. 27-28). In de behandeling gaan de cliënten aan de slag met "het ver-, her- en erkennen van lichamelijke gewaarwordingen. Ze leren deze lichamelijke gewaarwordingen te koppelen aan emoties, gedachten en gedrag" (p. 29). Hierdoor vindt betekenisverlening plaats. Dat zou kunnen betekenen dat er een verschuiving van gewaarwording naar waarneming plaatsvindt. Dit wordt in het genoemde artikel echter niet met deze woorden omschreven.

Waarneming Van den Hout (2006) beschrijft in haar artikel "Mindfulness Based Stress Reduction" een mogelijke nieuwe invalshoek voor psychomotorische therapie. De term 'waarnem' komt tien keer voor. In haar artikel benadrukt zij het 'directe waarnemen': "Direct waarnemen doe je met een frisse blik: geen enkel moment is hetzelfde als voorafgaande en nog komende momenten. Alles veran-

dert. Het is dit unieke moment wat telt, het nú" (p. 12). Mindfulness omvat lichaam en geest en alle zintuigen zijn actief: "zien, horen, proeven, ruiken, tastzin en proprioceptie" (p. 12). Wordt nu met de 'directe doelgerichte waarneming' waarnemen of gewaarworden bedoeld? Verderop in haar artikel beschrijft Van den Hout de oefening lichaamsverkenning (bodyscan): "Aandacht voor lichaamssensaties brengt hen in het hier en nu. Ze raken vertrouwd met het lichaam en haar verschijnselen" (p. 13). De woordkeuze voor 'lichaamssensaties' lijkt een vingerwijzing in te houden naar gewaarwording.

Conclusie

De vraag in dit verkennend onderzoek is: Hoe hanteren vaktherapeuten de twee begrippen 'gewaarwording' en 'waarneming' in hun publicaties in vergelijking met de omschrijving gegeven in de GMVt?

In de GMVt worden drie aspecten genoemd:

- 1 waarneming wordt voorafgegaan door gewaarwording;
- 2 deze processen kunnen impliciet en expliciet verlopen;
- 3 waarneming heeft betrekking op uiterlijke en innerlijke prikkels die ook van mentaal-emotionele aard kunnen zijn.

De omschrijving in het beroepscompetentieprofiel sluit in meerdere opzichten aan bij de omschrijving uit de GMVt: er wordt een onderscheid gemaakt tussen verschillende processen die een rol spelen en er wordt stilgestaan bij prikkels. De aard van deze prikkels wordt niet verder uitgewerkt.

De besproken artikelen uit het Tijdschrift voor vaktherapie geven een minder eenduidig beeld van 'waarneming' dan de omschrijving van het beroepscompetentieprofiel. De aandacht voor gewaarwording en waarneming verschilt

De aandacht voor gewaarwording en waarneming verschilt per vaktherapeutische discipline

per vaktherapeutische discipline. Met aan de ene kant danstherapie, in twee van de zes artikelen wordt gewaarwording genoemd (33%) en in vier van de zes artikelen (66%) komt waarneming aan de orde. Aan de andere kant zijn bij dramatherapie die cijfers respectievelijk 2 van de 22 (9%) en 5 van de 22 (22,7 %). Ook per artikel zijn er grote verschillen.

De twee verschillende processen 'gewaarworden' en 'waarnemen' lijken door elkaar gebruikt te worden. Met uitzondering van het artikel van Haeyen, Van Hooren en Hutschemaekers (2015) ontbreekt het in de onderzochte artikelen aan een omschrijving van de gebruikte begrippen 'gewaarwording' en 'waarneming'. Het onderscheid tussen

deze twee begrippen is over het algemeen niet helder. De indruk ontstaat dat het begrip waarneming ook betrekking heeft op gewaarwording door gebruik te maken van toevoegingen zoals zintuigelijke waarneming, directe waarneming of basale waarneming. Wanneer gewaarwording het uitgangspunt is, wordt niet de stap gezet naar het gebruik van de term waarneming wanneer betekenisverlening plaatsvindt.

De conclusie is dus dat de transdiagnostische factor waarneming weliswaar bij de meeste disciplines aan bod komt en van belang wordt geacht in het therapeutisch proces, echter zonder duidelijke omschrijving en onderbouwing. Hierdoor is er vooralsnog geen sprake van 'eenheid' van de betekenis en gebruik van het begrip waarneming binnen vaktherapie. De toekomst zal uitwijzen of de omschrijving uit de GMVt deze eenheid kan gaan bieden.

Discussie

Dit onderzoek en de resultaten ervan moeten met voorbehoud gelezen worden. Het gaat nadrukkelijk om een verkennend onderzoek. Niet alle aspecten van de transdiagnostische factor waarneming zoals beschreven in de Generieke module Vaktherapie zijn hierbij aan bod gekomen. Het daar genoemde onderscheid tussen bewust en onbewust waarnemen is in dit onderzoek niet uitgewerkt.

Daarnaast is gebruikgemaakt van een beperkt aantal bronnen. Wetenschappelijk onderzoek naar vaktherapie vraagt heldere definities van gebruikte begrippen. Mogelijk worden deze wel gegeven in artikelen die in wetenschappelijke tijdschriften of boeken gepubliceerd worden. Echter in de artikelen uit het Tijdschrift voor vaktherapie die onderzocht zijn, zijn die definities, met uitzondering van het artikel van Haeyen, Van Hooren en Hutschemaekers (2015), niet te vinden³. Dit resultaat kan niet zonder meer gegeneraliseerd worden naar publicaties over waarnemen in vaktherapie in andere bronnen dan het Tijdschrift voor vaktherapie.

Dit onderzoek is alleen door de auteur van dit artikel gedaan. Er zijn geen andere onderzoekers betrokken geweest bij de selectie en beoordeling van de artikelen. Hierdoor kunnen gezichtspunten over het hoofd zijn gezien.

Noten

- 1 In het Beroepscompetentieprofiel GZ vaktherapeut ontbreekt een bronvermelding waarop deze definitie gebaseerd is.
- 2 Het artikel van Sam (2017) beschrijft een verkennend onderzoek naar de therapeutische effecten van een bezoek aan een museum en gaf meer hits (12) op de term 'waarnem'. Toch heb ik gekozen voor het artikel van Fikke, Penzes en van Hooren (2017) omdat het mijns inziens meer aansluit op het handelen van de beeldend therapeut.
- 3 In het meest recente nummer van het Tijdschrift voor vaktherapie geven Waterink en Van Hooren (2019) heldere omschrijvingen van de begrippen gewaarwording en waarneming (p. 2) en maken daarbij ook het onderscheid tussen zintuiglijke informatie en interoceptie en proprioceptie (p. 4).

Literatuur

- Akwa GGZ. (2017, 30 november). *Generieke module Vaktherapie*. Geraadpleegd van <https://www.ggzstandaarden.nl/generieke-modules/vaktherapie/samenvatting>
- Brysbaert, M. (2014). *Psychologie*. Gent: Academia Press.
- Doomen, L. (2011). Dramatherapie bij angststoornissen: Consensus-based onderzoek bij dramatherapie met angststoornissen. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 7(4), 11-17.
- Doomen, L. (2012). Schaamte en psychodrama: Het bewerken van schaamte met psychodramatechnieken. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 8(4), 11-16.
- Egmond, M. van, Mosselman, W. & Snijders-Otten, I. (2017). Grenzen aangeven doe je zo! Een psychomotorische groepsinterventie bij grenzen- en assertiviteitsproblematiek. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 13(2), 26-32.
- Fikke, D., Péntzes, I. & Hooren, S. van (2017). Het Expressive Therapies Continuum: Een theoretisch raamwerk voor de beeldende therapie. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 13(2), 2-11.
- GGZ Nederland (2012). *GZ-vaktherapeut Beroepscompetentieprofiel*. Amersfoort: GGZ Nederland.
- Hannula, D.E., Simons, D.J. & Cohen, N.J. (2005). Imaging implicit perception: promise and pitfalls. *Nature* 6, 247-255. doi:1038/nrn1630
- Haeyen, S. Hooren, S. van & Hutschemaekers, G. (2015). Meten is méér dan weten: Proces- en resultaatmeting bij beeldende therapie: de casus persoonlijkheidsstoornissen. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 11(4), 13-23.
- Hout, I. van den (2006). Mindfulness-based stress reduction: Een nieuwe invalshoek voor psychomotorische therapie? *Tijdschrift voor vaktherapie*, 2(3), 10-16.
- Koolen-van den Hombergh, G. (2017). De wind onder hun vleugels: Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van dans- en bewegingstherapie bij somatisch onverklaarbare lichamelijke klachten (SOLK). *Tijdschrift voor vaktherapie*, 13(3), 2-11.
- Sam, I. (2017) Therapie in het museum: Een verkennend onderzoek naar het therapeutisch effect van De Botton & Armstrong's Art as Therapy op museumbezoekers. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 13(1), 2-11.
- Samaritter, R. & Hooren, S. van (2017). In beweging komen: De werking van danstherapie beschreven vanuit het perspectief van patiënten. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 13(4), 16-26.
- Sarrazin, H. (2010). Van relatiedynamiet naar relatiedynamiek. Muziektherapie voor (v)echtparen. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 6(4), 13-19.
- Tuuk, A. van der (2014). Muziektherapie als agressieregulator: Een gecombineerd behandelplan bij posttraumatische stressstoornis. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 10(4), 40-47.
- Willemsen, M. (2014). In dramatherapie spelen met het onspeelbare: Developmental transformations voor het behandelen van chronisch getraumatiseerde kinderen. *Tijdschrift voor vaktherapie*, 10(4), 10-17.

Samenvatting

In de nieuwe kwaliteitsstandaard vaktherapie, de Generieke module Vaktherapie (GMVt) is het denken over vaktherapie in termen van transdiagnostische factoren geïntroduceerd. In de GMVt wordt de transdiagnostische factor 'waarneming' beschreven, zonder dat er een onderzoek heeft plaatsgevonden naar de wijze waarop vaktherapeuten hierover in hun publicaties schrijven. Met dit artikel wordt deze omissie rechtgezet. Uit een analyse van een aantal publicaties in het *Tijdschrift voor vaktherapie* wordt duidelijk dat de TDF 'waarneming' weliswaar bij de meeste disciplines aan bod komt en van belang wordt geacht in het therapeutisch proces, maar dat een duidelijke omschrijving en onderbouwing ontbreekt. Hierdoor is er vooralsnog geen sprake van 'eenheid' van de betekenis en gebruik van het begrip 'waarneming' binnen vaktherapie.

Over de auteur

Kees van den Bos is psycholoog, psychomotorisch therapeut en yogadocent en werkzaam in een eigen praktijk.

I: www.psychomotorischetherapievenray.nl